

انواع و شرایط تعریف

اقسام تعریف

لغوی (لفظی)

از طریق ذکر مصادیق (تعریف به تشبیه یا تعریف به مثال)

تعریف تحلیلی

به روش مفاهیم عام و خاص

به روش سلسله اوصاف و ویژگی‌ها

تعریف لغوی (تعریف لفظی)

معنای لغوی یک مفهوم / نحوه شکل‌گیری آن / استفاده از لغات مترادف

مثال: دشمن: دش (بد و زشت)، من (نفس و ذات) / هما: هواپیمایی ملی ایران / رسول: پیامبر

آنچه در لغت نامه‌ها و فرهنگ لغت‌ها می‌بینیم از همین نوع تعریف است.

تعریف از طریق ذکر مصادیق (تعریف به تشبیه یا تعریف به مثال)

ذکر نمونه‌ها و مصادیق / نشان دادن تصاویر / ذکر مورد مشابه / نشان دادن مصادیق خارجی

مثال: شهر: تهران، اصفهان، برلین و...

این شیوه از تعاریف در مواردی مناسب است که بتوان به نحوی آن مفهوم را به افراد معرفی کرد.

تعریف تحلیلی

روش اول: تعریف به مفاهیم عام و خاص: مفهوم عام (ویژگی مشترک با سایر مفاهیم) + مفهوم خاص (ویژگی خاص و منحصر به فرد مجهول).

مثال: مار خننده‌ای که نیش می‌زند.

مفهوم عام مفهوم خاص

این تعریف نشان‌دهنده کاربرد نسبت‌های چهارگانه و طبقه‌بندی مفاهیم است.

چگونه می‌توان از یک مفهوم تعریف مفهومی ارائه داد؟

گام اول: دسته‌بندی ویژگی‌های مفهوم موردنظر به دو دسته:

۱- ویژگی مشترک آن با مفاهیم

۲- ویژگی منحصر به فرد آن (مفهوم خاص)

گام دوم: ترکیب این دو با رعایت ترتیب (اول مفهوم عام و سپس مفهوم خاص تر)

روش دوم: تعریف به سلسله اوصاف و ویژگی‌ها (خاصه مرکبه): ترکیبی از مفاهیم کلی مختلف که در کنار هم یک مفهوم مشخص را می‌سازند.

مثال: آب؛ مایع شفاف بی‌رنگ و بو

شرایط تعریف صحیح

واضح بودن

باید از مفاهیم روشن و آشنا استفاده شود.

موارد نقض: استفاده از کلمات دشوار، تقلیل، نامأنوس، تشبیه، ابهام و استعاره، استفاده از واژه‌های ناآشنا و دشوارتر برای شنونده

مثال: عدد کم منفصل، قیمتی، ثمین

جامع بودن

همه مصادیق مفهوم مورد نظر داخل تعریف باشند و به اصطلاح، جامع افراد باشد.

مثال: دانشگاه: مرکزی علمی که زیر نظر وزارت علوم تحقیقات و فناوری مدرک علمی اعطا می کند. (جامع نیست؛ چون دانشگاه هایی وجود دارند که زیر نظر وزارت علوم نیستند. مثل دانشگاه امام باقر (ع) (وابسته به وزارت اطلاعات))

مانع بودن

هیچ مصداق نامربوطی به مفهوم، داخل تعریف نباشد و به اصطلاح، مانع اغیار باشد.

مثال: «شکلی که دارای سه ضلع مساوی است.» (مانع نیست؛ چون شامل برخی از انواع مثلث، مانند مثلث قائم الزاویه نمی شود.)

دوری نبودن

تعریف یک چیز نباید با استفاده از خود آن چیز انجام شود.

تعریف دوری را می توان در ذیل شرط واضح بودن نیز ذکر کرد. چرا که وقتی تعریف دوری انجام می شود، از خود مفهوم مجهول در تعریف استفاده شده است، لذا تعریف بازهم برای مخاطب مجهول است.

نکات تکمیلی جامع و مانع بودن

۱- در جامع و مانع بودن فقط با مصادیق کار داریم نه مفاهیم.

۲- نحوه تشخیص جامع و مانع بودن:

گام اول: تشخیص مفهوم مجهول و تعریف:

مادر = کسی که من را به دنیا آورده است.

مجهول تعریف

گام دوم: جای گذاری مجهول و تعریف در سؤالات زیر و پاسخ گویی به آن ها:

۱- آیا هر مجهولی تعریف است؟

بله = جامع هست.

خیر = جامع نیست.

۲- آیا هر تعریفی مجهول است؟

بله = مانع هست.

خیر = مانع نیست.